

Natura Pragensis 24 a 25, studie o přírodě Prahy: Přírodní park Klánovice-Čihadla a Rovnokřídli (Orthoptera) Prahy

S určitým zpožděním dostáváme do rukou další čísla sborníku o přírodě Prahy, obě datovaná r. 2018 (vyšla na přelomu let 2019/2020). Jde neprve o sborník věnovaný přírodnímu parku Klánovice-Čihadla, vyhlášenému v r. 1992 na ploše přes 2 000 ha, v protáhlém tvaru od východu k západu. Zahrnuje Klánovický les a přes Xaverovský háj a Počernický rybník sahá až ke Kyjskému rybníku. Toto rozlehlé území je zcela odlišné od členitého a skalnatého západu Prahy. Leží na rovině pokryté rozsáhlými lesními porosty s četnými mokřady. Pro svou odlišnost poutalo zájem veřejnosti a milovníků přírody, ale i lesníků a přírodovědců.

Již od 18. století najdeme v odborné botanické, geologické a zoologické literatuře články o území dnešního přírodního parku. Odborné studie přibývají v druhé polovině 20. století, jak shrnuje úvodní článek Jarmily Kubíkové, Jaroslava Pipka, Jiřího Roma a Pavla Špryňara. Tento úvod vyzdvihuje hlavní pozoruhodnost zájmové oblasti. Jde totiž o území plné hranic – styku geologických útvarů ordo-viku a křídly, teplého a mírně teplého klimatu, teplomilné květeny a rašelinišť. To se projevuje na výskytu druhů rostlin, rašeliničů, hub a hmyzu. Pozoruhodnou diverzitu parku popisuje citovaná literatura, ale zejména následující studie předkládaného sborníku.

Další méně známý fenomén při utváření současné přírody je historický vývoj a stopy osídlení viditelné dodnes. V oblasti Klánovického lesa totiž stály tři dnes zaniklé vsi. Jednu z nich podrobně studovali archeologové Tomáš Klír, Martin Janovský, Ondřej Malina a Jan Horák. Ves jménem Hol existovala poměrně krátkou dobu – od první poloviny 14. století do první poloviny 15. století. Přesto jsou její stavby, cesty, zahrady a pole dobře patrné při zaměření leteckým skenováním, moderní metodou, která odhalí struktury skryté pod nahromaděným opadem vegetace. Geochemické průzkumy ukázaly, že osídlení zanechalo stopy i ve složení půd. Opuštěné vsi byly ponechány samovolnému zalesnění, les je historicky doložen ze 16. století. Od r. 1620 území patřilo k velkostatku Uhříněves v majetku Lichtenštejnů.

O hospodaření v lesích najdeme podrobné údaje v materiálech Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů. Z nich vyplývá, že se zde hospodařilo již od poloviny 19. století pasečně a se značným využitím jehličnatých dřevin kromě dubu a habru. Jak se tento historický vývoj a lesnické hospodaření odrazilo na květeně území, jasně dokládá Daniel Hřčka v botanickém průzkumu přírodní rezervace Cyrilov ve východní části Klánovického lesa, to jest v nejbližším okolí opuštěné středověké vsi. Rostou

zde většinou smíšené porosty nepůvodní skladby s borovicí a smrkem, jen na části jsou podmáčené doubravy. Květena se skládá z běžných druhů pastvin a luk, druhy habrové doubravy až na výjimky chybějí, je zde vyvinutá podmáčená acidofilní doubrava s bezkolencem.

Botanicky významnější jsou travinné porosty v oblasti Čihadla. Jiří Dostálek a Tomáš Frantík sledovali změny druhového složení nově obnovených luk po revitalizaci nivy Rokytky v území poldru Čihadla při různém způsobu hospodaření. Pokud se porosty pravidelně sekaly, druhová diverzita se zvýšila, což je důležitým návodem pro management chráněných území. Ustoupily i nežádoucí ruderalní a nitrofilní druhy a přibýly typické luční rostliny. Pro vyhodnocení výsledků byly použity metody mnohorozměrné analýzy.

Mykologický průzkum Klánovického lesa provedený Jaroslavem Landou a Lubomírem Opatem představuje mnohaleté soustavné sledování výskytu hub ve vymezených částech lesa, především pak na prameništi Blatovského potoka, v části Blatov a východní části Klánovického lesa. Výzkum probíhal v letech 1980–2017 a ve více než 14 tisících nálezech bylo determinováno 1 020 druhů. Zejména významné jsou organismy vlhkomilné a z nich zvláště sfagnofilní (vázané na porosty rašeliničů), byly nalezeny tři zvláště chráněné druhy, čtyři z Červené knihy ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů SR a ČR (svazek 4, 1995) a 65 druhů z Červeného seznamu hub České republiky. Významné druhy jsou vyobrazeny na zdařilých fotografiích. Autoři utřídili výsledky podle stanovišť do tabulek, kde u jednotlivých taxonů uvádějí jejich trofické požadavky – mykorhizní symbiont, parazit, saprotrof. Jde o zcela unikátní studii, která dosud nebyla takto vcelku publikována a bude základem pro další sledování vývoje bioty přírodního parku.

Další část sborníku patří průzkumu hmyzu. Rovnokřídly se věnuje studie Pavla Marhoul a Ondřeje Balvína z let 2013–18. Zkoumali přes 20 lokalit po celém přírodním parku a našli 28 druhů rovnokřídly, což představuje polovinu všech druhů zjištěných v recentní monografické studii na celém území Prahy (viz navazující svazek sborníku *Natura Pragensis* 25). Pro rovnokřídly se ukázaly být nejpřehlednějším biotopem mokřadní louky u Čihadla a Křídlový výchoz Na vrchách. Nálezy jsou utříděny v tabulce s údaji o datech nálezů a počtech jedinců a komentovány jsou zde i jejich ekologické nároky.

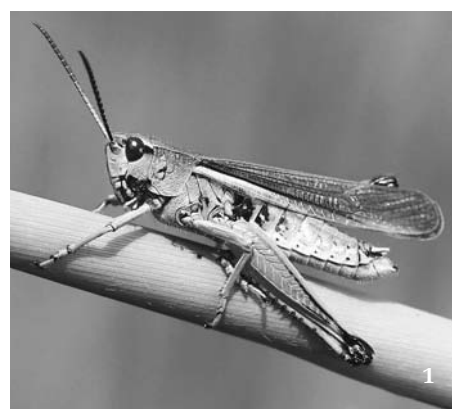
Podobně se vybranými skupinami hmyzu zabývají Jitka Vilímová, Ondřej Balvín a Daniel Benda. Studovali menší území významného krajinného prvku Křídlový vý-

Natura Pragensis 24

Studie o přírodě Prahy

Přírodní park
Klánovice-Čihadla

1 Saranče mokřadní (*Stethophyma grossum*) žije v Praze velmi vzácně na podmáčených loukách; v současnosti zde byla nalezena na pouhých třech lokalitách. Foto P. Marhoul

choz Na vrchách, o ploše necelých 4 000 m², tedy stanoviště odlišné od rovinnaté plochy Klánovického lesa. Vystupuje jako nízké blízkosti západního okraje části Blatov a má travinnou a keříčkovou část s vršem. Tato pestrá lokalita přitahovala zájem botaniků a entomologů hlavně v druhé polovině minulého století. Významné nálezy ploštíc, pavouků a střevlíků podnítily uvedené autory v letech 2014–16 k průzkumu lokality standardními entomologickými metodami. Bylo zjištěno 112 druhů z vybraných skupin hmyzu, což je pro malou xerothermní lokalitu diverzita vysoká. Zástupce rovnokřídly uvádějí též Marhoul a Balvín (v tomto sborníku), bylo nalezeno ale ještě 30 druhů ploštíc a 68 druhů žahadlových blanokřídly. Všechny jsou komentovány podle jejich vzácnosti a výskytu.

Tomuto významnému krajinnému prvku se věnuje také studie Petra Veselého z let 2013–17. Shrnuje i starší nálezy a výsledkem bylo 150 druhů střevlíkovitých brouků zjištěných na této malé pozoruhodné lokalitě. Výsledky jsou vyhodnoceny podle bioindikačních skupin, biotopu a data nálezů. Bylo zde zaznamenáno nejméně 20 % všech druhů střevlíků žijících v České republice, při tak malé rozloze

jde o mimořádný počet. Práci doprovází podrobná tabulka s daty nálezů a popisem ekologických dat.

Další rozsáhlý příspěvek P. Veselého shrnuje publikované i nové studie střevlíkovitých z Klánovického lesa. Součástí jsou tabulky s vyhodnocením bioindikčního statusu, biotopu a dat nálezu všech 183 dosud nalezených druhů. Pro přírodu celkově je významné zjištění, že v tomto počtu chybějí druhy přirozeného kontinuálního lesa, které jsou bezkřídlé a vykazují menší schopnost osídlit nové biotopy. Jak uvádí také T. Klír a kol., území bylo ještě ve středověku odlesněné a poměrně hustě osídlené. Pozdější znovuzalesnění trvá příliš krátkou dobu, než aby se sem reliktní lesní druhy stihly znovu nastěhovat (viz Živa 2012, 3: 200–202). Lesem je pokryto až od 17. století. Tyto výsledky jsou ve shodě s botanickými daty z přírodní rezervace Cyrilov (D. Hřčka) i staršími údaji

z botanické literatury, kdy nebyly typické byliny listnatého lesa nalezeny. Sborník zakončuje studie o přírodě Počernického rybníka od Lubomíra Hanela a Jana Andresky. Nastínili historii výstavby rybníka, vědecké hydrobiologické stanice Antonína Friče a současné přírody včetně chovu ryb a výskytu různých skupin živočichů. Počernický rybník je nesporně v rámci osídlené krajiny důležitým ohniskem biodiverzity.

Nejvýznamnějším výsledkem veškerého výzkumu přírodního parku je málo známé zjištění, že minulé děje ovlivňují organismy dlouhou dobu, návrat do stavu bez lidských zásahů bývá možný jen částečně. Přesto jsou lesy a louky bohaté životem, uplatňují se však i nové a dříve neznámé druhy.

Odborně recenzované texty doprovází bohatá příloha barevných map a fotografií. Jména recenzentů jsou uvedena na titulní straně.

Současně vyšlo další číslo sborníku *Natura Pragensis* 25. Autoři Pavel Marhoul, Ondřej Balvín, Tomáš Dvořák a Jaroslav Holuša zpracovali na 240 celobarevných stranách obsáhlou monografii Rovnokřídlí (Orthoptera) Prahy. Ojedinelé dílo představuje 54 druhů rovnokřídlých s podrobným vyhodnocením, zmapováním výskytu v Praze, barevnými fotografiemi, ekologií a rozšířením nalezených druhů. Podrobnou recenzi připravuje pro některé z dalších čísel *Živy* odborník na tuto problematiku.

Sborníky jsou neprodejně, můžete je získat na pracovištích AOPK ČR, v knihovně ústředí Praha 11 – Chodov, Kaplanova 1931/1, nebo na objednávku (za cenu balného a poštovného), případně na Regionálním pracovišti pro Prahu a Střední Čechy, Podbabská 2582/30, Praha 6 v budově Výzkumného ústavu vodohospodářského TGM.

Jiří Moravec

RECENZE

Marcel Uhrin a kolektiv: Bibliography of the amphibian and reptile research in Slovakia between 1791 and 2017

V minulém roce vyšla elektronická publikace, která vedle samotných batrachologů a herpetologů potěší také každého, kdo se rád probírá historií zoologických výzkumů v prostoru střední Evropy. Nejde totiž jen o „suchou“ bibliografii, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale o velmi zajímavý chronologický nástin vývoje zájmu o studium obojživelníků a plazů na území dnešního Slovenska. A nejen tam. Práce slovenských autorů měly a mají značný přeshraniční přesah daný jak politicko-historickými důvody, tak zaměřením výzkumu jednotlivých badatelů.

Celá kniha představuje úctyhodné dílo. Je uvedena historickým pojednáním, které mapuje postupný rozvoj batrachologie a herpetologie na Slovensku. Vedle zajímavých dobových dokumentů a fotografických tabulí zobrazujících všechny druhy slovenských obojživelníků a plazů doprovázejí tuto část textu i přehledné diagramy ukazující např. narůstající publikační aktivitu slovenských autorů, široký geografický záběr výzkumu badatelů, tematickou pestrost prací, přehled publikačně nejzdatnějších autorů nebo kvantitativní zmapování jednotlivých typů a témat shromážděných publikací. Ukazuje se, že téměř čtyři pětiny titulů vyšly v posledních třech dekádách, a je nepochybné, že trend vzrůstajícího počtu a kvality batrachologických a herpetologických výzkumů na Slovensku. Je důležité zmínit, že bibliografie

posilovat. Těžiště bibliografie leží v systematickém seznamu 2 183 publikací i různých nepublikovaných zpráv, které vznikly za více než dvě a čtvrt století batrachologických a herpetologických výzkumů na Slovensku. Je důležité zmínit, že bibliografie

zahrnuje také práce pojednávající o obojživelnících a plazech žijících mimo slovenské území a publikace zahraničních badatelů, které k poznání slovenské batrachologické/herpetofauny nějakým způsobem přispěly.

Vlastní bibliografie je podle charakteru jednotlivých publikací rozdělena na 9 tematických sekcí (indexované vědecké články, monografie, konferenční abstrakty, populární články, nepublikované zprávy apod.). Snadné vyhledávání umožňují rejstříky jmen autorů, taxonů, geografických názvů a tematických hesel.

Čtenáře bude jistě zajímat, jak moc je daná bibliografie kompletní. Zde bych zopakoval, že autoři vykonali skutečně úctyhodnou práci. Musíme si uvědomit, že určitá míra neúplnosti je údělem všech široce pojatých bibliografií. V praxi je asi téměř nemožné dohledat v nějakém smysluplném čase všechny publikace a zprávy, které byly k danému tématu vyprodukovány za tak dlouhý a historicky turbulentní časový úsek, jaký dané dílo pokrývá. Hodně záleží na kritériích, která si autoři pro výběr jednotlivých položek stanoví. V našem případě byli na sebe hodně přísní. Podle první ze čtyř přijatých podmínek se např. zavázali zahrnout práce, které obsahují faunistické údaje pro alespoň jeden taxon obojživelníka nebo plaza ze Slovenska. A takových publikací je především z období Československa a z pera českých autorů k dispozici poměrně hodně. Někjaké se tedy do soupisů nedostaly. Vzhledem k celkovému rozsahu bibliografie však nepředstavují významnější podíl. Předpokládám navíc, že daná publikace je živý organismus, který bude stále „přikrmován“ dalšími doplňujícími a novými daty. Navštěvuje tomu i elektronická povaha její první zveřejněné formy.

Závěrem je třeba říct, že bibliografie prací o slovenských obojživelnících a plazech nepochybně naplňuje cíl, který si její autoři vytýčili. Totiž poskytnout kvalitní shrnující základ pro další batrachologické/herpetologické výzkum na Slovensku. Současně ji lze chápat jako cenný dokument, jenž bude v průběhu času nabývat na historickém významu.

Kolektiv spoluautorů recenzované publikace: David Jandzik, Andrej Čerňanský, Michal Rindoš, Blanka Lehotská, Stanislav Danko, Ján Kautman, Peter Mikulíček, Peter Urban a Daniel Jablonski

Vydala Přírodovědecká fakulta Univerzity Pavla Josefa Šafárika v Košicích, 2019, 236 str., jako elektronickou publikaci. Volně ke stažení na <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/pf/slovak-herpetological-bibliography.pdf>